

AZƏRBAYCAN KİTABXANAŞÜNASLIĞINDA PRİORİTET MƏSƏLƏ - KİTABXANA İNNOVATİKASI, MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Abdullayeva Nərinə Dəmir qızı

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxana, doktorant, elmi işçi

Məqalə müasir kitabxanaların inkişaf strategiyası qisminə kitabxana işinin innovativ idarə olunması konsepsiyasının əsaslandırılmasına həsr olunub. Burada innovasiyalara kitabxana fəaliyyətinin informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan müasir vəziyyətini əks etdirən başlıca amil kimi baxılır. Göstərilir ki, innovasiyaların tətbiq edilməsi əsasında kitabxana fəaliyyətinin məhsul və xidmətlərinin keyfiyyəti və səmərəliliyi artırılmalıdır.

Açar sözlər: kitabxana işi, innovasiyalar, yeni kitabxana xidmət və məhsulları, kitabxana innovatikasi

Son zamanlar Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının əsas faktorları sırasına istehsalatın və cəmiyyətin idarəedilməsinin müxtəlif sahələrinə yeni ideya, elmi bilik, texnologiya və məhsul növlərinin tətbiqinə əsaslanan innovasiya fəaliyyəti də aid edilir. Elmi-texniki informasiya (ETİ) resurslarının formalaşması və səmərəli istifadəsinin əsas məqsədi onların dünya informasiya məkanına inteqrasiyası, informasiya məhsul və xidmətləri bazasının yaradılmasıdır, əsas funksiyalarından biri isə elmi, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti sahəsində, informasiya təminatı sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsidir. İnnovasiya əsasında inkişaf yolu – iqtisadi və sosial sahədə radikal dəyişiklikləri özündə əks etdirən, ilk növbədə nano, bio və yeni materialların texnologiyalarının, eləcə də informasiya - kommunikasiya texnologiyalarının inkişafına yönəldilmişdir. Bir çox mütəxəssislər tərəfindən innovasiyaya hər hansı bir fəaliyyət sahəsində baş verən dəyişikliklər, innovasiya prosesinə isə, təkmilləşdirici ideyanın yaranmasından onun təcrübədə tətbiqinə qədər olan ardıcıl fəaliyyətlər silsiləsi kimi baxılır [1.].

Kitabxana işi sahəsində innovasiyalar - mütləq və nisbi yeniliklərin yüksək keyfiyyətli cəhətlərinin, vərdiş olunmuş ənənələrdən kənara çıxaraq, peşəkar fəaliyyətin prinsip etibarilə yaxşılaşdırılmasını və ya keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırılmasını həyata keçirən fəaliyyət növləridir. İnnovasiyalar — dəyişikliklərdir, onların əsas təyinatı - kitabxana fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, oxucuların sorğu və tələbatına uyğun informasiya təminatının həyata keçirilməsidir. Kitabxanaşünaslıq elmində innovasiyalar kitabxana fəaliyyətinin (elm, təcrübə, təhsil) bütün sferalarının inkişafının əsas amili rolunu oynayır [5.].

Keyfiyyətli dəyişikliklər bütün kitabxana fəaliyyətinə mühüm təsir göstərir, kitabxana sisteminin bütün elementlərinin: ən sadəsindən mürəkkəb kitabxana proseslərində olan dəyişikliklərə qədər təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur. Qeyd edilmişdir ki, belə dəyişikliklərin məqsədi keyfiyyətin artırılması və əhaliyə göstərilən xidmətlərin nomenklaturasının genişləndirilməsidir. Və nəhayət, kitabxana innovasiyalarının mahiyyətini səciyyələndirən daha bir mövqe-onlara kitabxana əməkdaşlarının yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafı vasitəsi kimi baxılmasıdır.

Yeniliklərin tətbiqi kitabxana əməkdaşlarının gələcək dəyişikliklərdəki fəallıqlarının və yaradıcı fantaziyalarının mövcüdü olduğundan çox asılıdır. Rus alimi Q. Matlina innovasiyanı kitabxana ənənələrinin bazasına və xarici və daxili intizam amillərinə əsaslanan, əməkdaşların yaradıcılıq keyfiyyətlərinin inkişaf vasitəsi kimi səciyyələndirir. Yeni ideyaların yoxluğu — kollektivin müvəffəqiyyətsizliyinin göstəricisidir və kitabxanaçılar bu həqiqəti nə qədər tez anlasalar, o qədər sürətlə bir-birinə oxşamayan kitabxanalar yaranacaq ki, onlar da yad təcrübəni eynisini öz fəaliyyətinə tətbiq etməyib, öz şəxsi proqramları üzrə işləyəcəklər [4.].

Kitabxana işinin inkişafı və kitabxana personalının yaradıcılıq qabiliyyətlərinin artırılması kontekstində kitabxana mütəxəssislərinin innovasiyaya baxışlarını xarakterizə edərkən, bu qənaətə gəlmək olar ki, innovatika dedikdə, əhaliyə kitabxana xidmətinin qabaqcıl formaları və texnologiyalarının hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə, həmçinin personalın inkişafına imkan verən, kitabxana işinin inkişafının başlıca amili olan kitabxana innovasiyalarının formalaşdırılması üzrə məqsədyönlü peşəkar fəaliyyət anlaşılır.

"Kitabxana yeniliyi" - bu, kitabxana işinin metodikasına, texnologiyasına və ya kitabxana xidmətlərinə, təşkilatı, stimullaşdırma, nizama salma və yeniliklərin həyata keçirilməsi proseslərində tətbiq edilə biləcək ideyadır, modeldir. "İnnovasiya" anlayışı müəllif üçün "kitabxanaların innovasiya fəaliyyəti" anlayışına, "yenilik" anlayışı isə - "yenilənmə" anlayışına (инновация, новация, новшество) sinonimdir. (N.T. Çuprina) İnnovasiyaların inkişafı kitabxananın fəaliyyət şərtləri ilə regionun mədəni siyasəti arasında qarşılıqlı əlaqələrin nəzərə alınmasıyla həyata keçirilir. Kitabxananın innovasiya fəaliyyəti obyektiv səbəblərdən qabaqcadan təyin edilir: ölkədə siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyətlə bağlı olaraq, ancaq onun nəticələri ilkin subyektiv şərtlərdən - regionda innovasiya siyasətinin mövcudluğundan və konkret kitabxanada innovasiya mədəniyyətinin vəziyyətindən asılıdır [6].

İnnovasiya siyasəti dedikdə, kitabxanaların davamlı inkişafının stimullaşdırılmasına yönəldilmiş, dolğun, təşkilati-struktur cəhətdən yenilənməsi, bütün proseslərin texnoloji cəhətdən müasirləşdirilməsi, həmçinin personalın peşəkar şüurunda pozitiv dəyişikliklərin meydana gəlməsi hesabına həyata keçirilən fəaliyyət başa düşülür. Onun aparıcı elementləri olaraq kitabxana-

ların daxili və xarici əlaqələri, personalın innovasiya mədəniyyətinin formalaşması, kitabxanaçılara və kitabxananın tərəfdaşlarına təkan verilməsi sistemindən istifadə aydın nəzərə çarpır. Bu halda innovasiya mədəniyyəti dedikdə, personalın mütəmadi peşəkar inkişafı, əməkdaşların yaradıcı potensialının artırılması mexanizmlərinin mövcudluğu başa düşülür. Kitabxanaçıların kollektiv və fərdi psixologiyası üzrə yeniliklərin idarə edilməsinin nəzərə alınmasının vacibliyinə və rəhbərin kitabxana heyətinin yaradıcılıq resursundan düzgün istifadə etmək bacarığına mühüm əhəmiyyət verilir [6].

Yuxarıda deyilənlərə əsaslanaraq, bu nəticəyə gəlmək olar ki, innovasiya fəaliyyətinin mahiyyəti və məzmunu müasir mütəxəssislər tərəfindən birmənalı başa düşülmür. Kitabxanaşünaslıq üzrə elmi nəşrlərin müəllifləri bu məsələyə müxtəlif, bəzən isə ziddiyyətli nöqteyi-nəzərdən yanaşırlar.

Bizim fikrimizcə, kitabxana innovatikasi kitabxanaşünaslığın yeni bir istiqaməti kimi kompleks elmdir və fənlərəarasıdır, özündə müxtəlif elmlərin nailiyyətlərini (innovasiya və elmsünaslığın, pedaqogika və psixologiyanın, idarəetmənin (menecment) və marketinqin, kitabxanaşünaslığın və informatikanın ümumi nəzəri əsaslarını) birləşdirir, respublikanın müasir ictimai inkişafı şəraitində kitabxanaların innovasiya fəaliyyətlərinin təcrübə effektivliyinin artırılması məqsədini güdür [7].

Kitabxana innovatikasi kitabxana fəaliyyətinin effektiv dəyişilməsi prosesini araşdırıb öyrənməlidir. Bu proses müasir ictimai tərəqqi dövründə kitabxana işinin səmərəli inkişafına təkan verən ideyaların hazırlanmasından (kitabxanaşünaslıqda və onunla sıx əlaqəli elmlərdə), bu ideyaların kitabxana fəaliyyətinin (tətbiqi tədqiqatlar vasitəsilə) konkret şəraitinə uyğunlaşdırılmasından başlamış, həmin ideyaların dəyişikliklərin gerçək obyektinə tətbiq edilməsinə, kitabxana sahəsində və əlaqədar sferalarda innovasiya layihələrinin geniş yayılmasına qədər və s. məsələləri əhatə edir.

Kitabxana innovatikasının obyekt - bir sosial institut kimi kitabxananın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş, kitabxanaların qarşısında duran vəzifələrin, sosial məsələlərin effektiv həllinə imkan verən elmi tədqiqatların və müstəqil araşdırmaların nəticələridir. Onun predmeti isə - qazanılmış elmi nailiyyətlərin kitabxana təcrübəsində, təhsildə və fasiləsiz təhsildə reallaşdırılması xüsusiyyətləri və irəliləyiş yollarıdır.

Yeni elmi istiqamət kimi kitabxana innovatikasi öz terminoloji sistemini formalaşdırmalıdır. Əsas anlayışları müəyyən edərək ümumi innovasiya nəzəriyyəsinin terminoloji aparatından istifadə olunmalıdır, çünki bu, kitabxana mütəxəssisləri ilə başqa sahələrin tədqiqatçıları və istehsalçıları arasında qarşılıqlı anlaşmanın vacib şərtidir. Bundan başqa, yalnız ümumi dil innovatikanın nailiyyətlərindən kitabxana sferasında istifadə edilməsinə imkan verəcək.

Innovatikanın terminoloji əsasını "innovasiya", "yenilik" (новшество), "yenilənmə" (нововведение) anlayışları təşkil edir. Kitabxana işində "innovasiya" həyata keçirilən dəyişikliklərin nəticəsi kimi başa düşülür. Kitabxanalar üçün bu - kitabxana fəaliyyətini keyfiyyətcə təkmilləşdirən və əvvəlcədən yeni xüsusiyyətlərlə fərqlənən yeni obyektlərin (məhsul, xidmət, texnoloji proseslər) işlənilməsi və hazırlanmasıyla bağlı qabaqcıl təcrübənin, kitabxanaşünaslıq və onunla əlaqəli digər elmi tədqiqatların nəticələrinin kitabxana işinə tətbiqidir [7].

Digər fəaliyyət sahələrində olduğu kimi, kitabxana işi sahəsində də dəyişikliklərin və yeni ideyaların təcrübədə həyata keçirilməsi prosesi innovasiya prosesi hesab olunur. Bu müxtəlif mərhələləri (innovativ ideyanın yeniliyə, yeniliyin isə innovasiyaya çevrilməsi) əhatə edən, qarşılıqlı əlaqəli işlərin mürəkkəb kompleksidir.

Müasir idarəetmə nəzəriyyəsi müəssisənin qarşısına qoyduğu məsələlərin mütəmadi yerinə yetirilməsinin təminatına yönəldilmiş daimi dəyişikliklərin menecmentinə əsaslanır və buna görə də kitabxanalarda tətbiq olunan innovatika onun gələcək inkişaf strategiyası ola bilər; bununla yanaşı innovativ inkişaf kitabxana fəaliyyətinin həm istiqamətidir, həm faktorudur.

Kitabxanaların fəaliyyətində innovasiyalar tələbatçılara yeni və orijinal məhsul və xidmətlər təklif edir. Kitabxanaların fəaliyyətinə yeniliklərin tətbiqi üçün xüsusi hazırlanmış idarəetmə konsepsiyası lazımdır ki, onu "Kitabxana-innovasiya menecmenti" adlandırmaq olar. Nəzərə alsaq ki, bazar iqtisadiyyatı və rəqabət olan bir şəraitdə istənilən müəssisənin fəaliyyət göstərməsi innovativ yeniləşmənin fəal siyasəti və müəssisənin xarici mühitdə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşa bilməsi hesabına təmin olunur [3]. Kitabxanalarda innovasiya – mütləq və nisbi keyfiyyət xarakterinə malik, adət edilmiş ənənələrdən kənara çıxan peşəkar fəaliyyəti prinsip etibarilə yaxşılaşdıran və keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldıran iş növünün (məhsul/xidmət) tətbiq olunmasıdır.

Kitabxanalarda innovasiyaların texnoloji bazası informasiya kommunikasiya texnologiyalarıdır, nəticəsi isə kitabxananın təklif etdiyi məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin artırılmasıdır. Kitabxana innovatikasi konsepsiyasının təcrübədə tətbiqi bir neçə əlaqəli elmi məsələlərin həllini tələb edir:

1. Kitabxana innovatikasının əsas xarakterik cəhətlərini müəyyən etmək və xüsusi idarəetmə strategiyası tipi kimi onun sistemli təsvirini vermək;
2. Kitabxana innovatikasının formalaşmasının və inkişafının əsas ilkin şərtlərini, zəminini (nəzəri, fəlsəfi, mədəni, elmi) müəyyən etmək;
3. Innovativ inkişaf şəraitində müəssisənin idarə olunmasının empirik əsasını təhlil etmək, əsas qanunauyğunluqları və tendensiyaları ortaya çıxarmaq;
4. Kitabxananın idarə olunmasını nəzəri və metodiki cəhətdən əsaslandırmaq;

5. Kitabxananın innovativ inkişafının strateji idarəolunmasına dair metodoloji yanaşmaların və metodiki vasitələrin işlənilib hazırlanması;
6. Kitabxana innovasiya menecmenti sistemində və baş verəcək dəyişikliklərə uyğunlaşacaq kitabxana əməkdaşlarının hazırlanması və s. [2].

Müasir şəraitdə heç bir müəssisə və təşkilat öz fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərdən daim təkmilləşdirmədən inkişaf edə bilməz: yeni xidmət və ya məhsulların təqdim olunması, yeni texnologiyadan istifadə olunması, fəaliyyətin və işçi heyətinin idarəolunması metodlarının yenilənməsi və s. İnnovasiyalar - inkişafın vacib elementidir: onlarsız kitabxanaların sosial əhəmiyyətli müəssisə kimi qalması, rəqabətə davamlı xidmətlər göstərməsi, bazar iqtisadiyyatı şəraitində öz mövqelərini möhkəmlətməsi mümkün deyil.

İctimai fəaliyyətin başqa sferalarında olduğu kimi, kitabxananın innovasiya fəaliyyətinin əsasında da kitabxananın yenilənməsinin məqsədini, miqyasını və üsullarını müəyyən edən innovasiya siyasəti durmalıdır. Kitabxananın innovativ siyasəti aşağıdakı sənədlərdə əks olunur: [3.]

1. Strateji plan; 2. Məqsədli proqram; 3. İnnovativ layihələr; 4. İnnovativ fəaliyyəti dəstəkləyən layihələr; 5. Cari planlar.

Müasir şəraitdə kitabxananın innovativ siyasəti dedikdə, təkcə dar mənada peşəkar inkişafın stimullaşdırılması, pragmatik maraqları olan yeni əlaqələrin qurulması deyil, kitabxananın xarakterinin, stilinin dəyişməsi kimi başa düşülür. Kitabxanalar məqsədyönlü şəkildə öz yeni - əhalinin bütün təbəqələrini özünə cəlb edən mərkəz, çoxyönlümlü planda informasiya və xidmətlər təklif edən müəssisə obrazını formalaşdırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Nəcəfov Z.M. Azərbaycan Respublikasında innovasiya sisteminin inkişaf prioritetləri // Müstəqillik illərində Azərbaycanda innovasiyanın inkişafı / AMEA Elmi İnnovasiyalar mərkəzi.-Bakı: 2011.- s. 134-137
2. Гусева Е.Н. Библиотечная инноватика как стратегия и фактор развития современной библиотеки: обоснование концепции // Библиотечное ведение. 2012. № 1.-с. 28-33
3. Качанова Е.Ю. Инновационная политика: цели, этапы, методы // Библиотека. 2003. № 10. с.35-38 (elektron variant)
4. Матлина С.Г. Взаимосвязь традиций и инноваций / С.Г. Матлина // Профессиональное сознание библиотечарей: Необходимость перемен в переходный период: Материалы семинара. М., 1994. - с.32 - 35.
5. Толканюк Н.А. Инновационные процессы в библиотечном деле / Н.А. Толканюк // Культура и общество: Возникновение новой парадигмы / Кемеров. гос. акад. культуры и искусств. Кемерово, 1995. - С.189 -192.

6. Чуприна Н.Т. Профессиональная инноватика как фактор развития современной библиотеки: Автореф. дис. канд. пед. Наук / Н.Т. Чуприна; Мос. Гос. Ун-т Культуры и Искусств. — М., 2003.-16 с.

Библиотечная инноватика как приоритет в библиотечном деле Азербайджана - нынешнее состояние и перспективы развитие

**Абдуллаева Нармина Д.
Резюме**

Статья посвящена обоснованию концепции инновационного управления библиотекой в качестве стратегии развития современных библиотек. Именно инновации рассматриваются как фактор состояния деятельности библиотеки, которые основаны на информационно-коммуникационные технологии. В результате инноваций в библиотечной деятельности должно повыситься качества и эффективность библиотечной продукции и услуг.

Ключевые слова: библиотечное дело, инновации, новые библиотечные продукты и услуги

Library innovation as a priority in azerbaijan librarianship, its present status and developments

**Abdullaeva Narmina D.
Summary**

The article is devoted to exposition of the concept of innovation as a library management strategy development of modern libraries. Innovations are considered as the condition factor and the tool library activities, which are based on information-communication technologies, as a result of innovation in library activities should be to improve the quality and efficiency of library products and services.

Keywords: library work, innovations, new service and products in libraries, library innovation